FARZAND TARBIYASIDA MAKTAB HAYOTINING O‘RNI VA UNING KOMIL SHAXS SHAKLLANISHIDAGI AHAMIYATI

Nazarova Gulnora Mahmudjonovna

To‘raqo‘rg‘on tumani, Maktabgacha va maktab ta’limi bo‘limiga qarashli

30-umumta’lim maktabi psixologi

Annotatsiya

Ushbu maqola farzand tarbiyasida maktab hayotining fundamental ahamiyatini ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qiladi. 2. Unda maktabning nafaqat bilim beruvchi, balki shaxs shakllanishining ijtimoiy-psixologik markazi sifatidagi o‘rni yoritilgan. 3. Maqolada o‘qituvchilarning shaxsiy namunasi, sinf jamoasi muhiti, tartib-intizom qoidalari va maktabdan tashqari mashg‘ulotlarning tarbiyaviy ta’siri chuqur ko‘rib chiqiladi. Maqola zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan, har tomonlama barkamol shaxsni voyaga yetkazishda maktabning transformativ rolini yoritadi. Xulosa o‘rnida maktab ta’limining tarbiyaviy potensialini yanada oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Farzand tarbiyasi, maktab hayoti, shaxs shakllanishi, ijtimoiy moslashuv, o‘qituvchi, sinf jamoasi, intizom, to‘garaklar, maktab-oila hamkorligi, axloqiy qadriyatlar.

KIRISH

Farzand tarbiyasi har bir oila va jamiyatning kelajagini belgilaydigan eng muhim masalalardan biridir. Bu murakkab va ko‘p bosqichli jarayon bo‘lib, unda oila, mahalla, bog‘cha va, albatta, maktab asosiy tarbiya institutlari sifatida namoyon bo‘ladi. Maktab – bola shaxsining shakllanishida oiladan keyingi eng muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. U nafaqat bilimlarni o‘zlashtirish, balki ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, axloqiy-etik normalarni o‘rganish, qadriyatlarni

singdirish va kelajakdagi hayotga tayyorlash uchun asos yaratadi. Zamonaviy dunyoda axborot oqimining tezlashuvi, ijtimoiy o‘zgarishlarning jadallashuvi sharoitida maktabning tarbiyaviy funksiyasi yanada ortmoqda. To‘raqo‘rg‘on tumanidagi 30-umumta’lim maktabi tajribasi ham maktab hayotining o‘quvchi shaxsiyatiga ko‘rsatadigan ko‘p qirrali va chuqur ta’sirini yaqqol ko‘rsatib beradi. Ushbu maqolada maktab hayotining farzand tarbiyasidagi o‘rni, uning asosiy jihatlari va barkamol shaxsni voyaga yetkazishdagi ahamiyati ilmiy-amaliy asosda tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Maktab – shaxs shakllanishining ijtimoiy muhiti

Maktab bola uchun oiladan keyingi birinchi katta ijtimoiy muhitdir. Bu yerda bola turli shaxslar (o‘qituvchilar, tengdoshlar, maktab ma’muriyati) bilan muloqotga kirishadi, jamiyatning kichik bir modeli bilan tanishadi. Maktabdagi ijtimoiy munosabatlar bolaning psixologik rivojlanishiga quyidagi jihatlarda ta’sir ko‘rsatadi:

Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish: Sinf jamoasida o‘zaro hurmat, hamkorlik, murosaga kelish, o‘z fikrini bayon etish va boshqalarni tinglash kabi ko‘nikmalar shakllanadi. Bola jamoada ishlashni, tengdoshlari bilan munosabat o‘rnatishni, konfliktlarni hal qilishni o‘rganadi.

Emotsional intellektni shakllantirish: Boshqalar his-tuyg‘ularini anglash (empatiya), o‘z emotsiyalarini boshqarish, xafagarchilik, g‘azab yoki xursandchilikni sog‘lom tarzda ifodalash kabi qobiliyatlar maktabdagi turli vaziyatlar orqali rivojlanadi.

O‘z-o‘zini anglash va identifikatsiya: Maktabda bola o‘zining kuchli va zaif tomonlarini anglay boshlaydi, o‘z qiziqishlari va qobiliyatlarini kashf etadi.

Tengdoshlar orasida o‘z o‘rnini topishga intilish shaxsiy identifikatsiya jarayoniga yordam beradi.

Axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtirish: Maktab muhiti adolat, halollik, mas’uliyat, insonparvarlik, vatanparvarlik kabi umuminsoniy va milliy qadriyatlarni singdirishda muhim rol o‘ynaydi.

2. O‘qituvchining tarbiyaviy faoliyati va shaxsiy namunasi

O‘qituvchi maktab hayotidagi eng muhim shaxslardan biridir. Uning nafaqat bilimi, balki shaxsiyati, axloqi, munosabati ham o‘quvchilar uchun namuna bo‘ladi.

Namuna vazifasi: O‘qituvchi bolalar uchun qadriyatlar, intizom, mehnatsevarlik va muvaffaqiyat ramzi bo‘lishi mumkin. Uning nutqi, xulq-atvori, hatto kiyinish madaniyati ham bolalarga ta’sir ko‘rsatadi.

Yo‘naltiruvchi va motivatsiya beruvchi kuch: O‘qituvchi bolalarning qobiliyatlarini aniqlashda, ularni rivojlantirishda yo‘naltiradi. Uning rag‘batlantirishi, ishonchi bolada o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani, o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshiradi.

Intizom va mas’uliyatni shakllantirish: O‘qituvchi darsda va darsdan tashqari jarayonlarda tartib-intizomni saqlash orqali bolalarda mas’uliyat, o‘z vazifalariga vijdonan yondashish hissini shakllantiradi.

To‘raqo‘rg‘on 30-maktabida o‘qituvchilarning "Usta-shogird" an’anasi doirasida faoliyat olib borishi, har bir o‘quvchiga individual yondashuvi ularning shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Maktabdagi tartib-intizom va qoidalar tizimi

Maktab hayotining ajralmas qismi bo‘lgan tartib-intizom va qoidalar tizimi bolalarning ijtimoiy moslashuvi va tarbiyasida fundamental rol o‘ynaydi.

Qoidalarga rioya qilish: Maktab qoidalari bolalarni jamiyatda qabul qilingan normalar va qonunlarga rioya qilishga o‘rgatadi. Bu esa ularni kelajakda mas’uliyatli fuqaro bo‘lishga tayyorlaydi.

Vaqtni qadrlash va punktuallik: Darslarga o‘z vaqtida kelish, topshiriqlarni belgilangan muddatda bajarish bolalarda vaqtni rejalashtirish va punktuallik ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘z-o‘zini boshqarish: Maktabdagi intizomiy talablar bolalarda o‘z xulq-atvorini, hissiyotlarini boshqarish qobiliyatini, o‘z-o‘zini nazorat qilish mexanizmlarini shakllantiradi. Bu o‘ta impulsiv bolalar uchun ayniqsa muhim.

Adolat tuyg‘usini rivojlantirish: Qoidalar hamma uchun bir xil ekanligini anglash bolalarda adolat tuyg‘usini rivojlantiradi va jamiyatda tenglikni qadrlashga o‘rgatadi.

4. Maktabdan tashqari mashg‘ulotlar va to‘garaklarning ahamiyati

Maktabda faqat darslar bilan cheklanib qolmay, turli xil to‘garaklar, sport seksiyalari, san’at studiyalari, fan olimpiadalari kabi maktabdan tashqari mashg‘ulotlar ham tarbiyaviy jarayonda katta o‘rin tutadi.

Qobiliyat va iste’dodlarni rivojlantirish: Bolalar o‘z qiziqishlari va iste’dodlariga mos to‘garaklarga qatnashish orqali ijodiy salohiyatlarini ochish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Bo‘sh vaqtni samarali o‘tkazish: Maktabdan tashqari mashg‘ulotlar bolalarning bo‘sh vaqtini foydali va mazmunli o‘tkazishini ta’minlaydi, ularni salbiy ta’sirlardan (masalan, internetga qaramlik, ko‘cha ta’siri) himoya qiladi.

Jamoaviy ruhni shakllantirish: Sport jamoalari, teatr to‘garaklari kabi faoliyatlar bolalarda jamoaviy ruh, g‘alaba va mag‘lubiyatni birga qabul qilish, o‘zaro yordam tuyg‘ularini rivojlantiradi.

Liderlik ko‘nikmalari: Turli tadbirlarni tashkil etishda ishtirok etish, jamoa sardori bo‘lish kabi rollar bolalarda liderlik, tashkilotchilik va mas’uliyat hissini shakllantiradi.

30-maktabda faoliyat yuritayotgan “Yosh kitobxonlar”, “Sport ustaxonalari”, “San’at shaydolari” kabi to‘garaklar o‘quvchilarning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlab, ularning har tomonlama rivojlanishiga sharoit yaratadi.

5. Maktab-oila hamkorligi – tarbiyaning muhim omili

Farzand tarbiyasida maktabning o‘rni qanchalik muhim bo‘lmasin, oilaning rolini hech narsa bilan almashtirib bo‘lmaydi. Maktab va oilaning o‘zaro hamkorligi tarbiyaviy jarayonning samaradorligini keskin oshiradi.

Qadriyatlarning uyg‘unligi: Maktab va oila bir xil tarbiyaviy maqsadlarga intilib, bir-birini qo‘llab-quvvatlaganda, bola uchun qadriyatlar tizimi yanada mustahkam bo‘ladi.

Axborot almashinuvi: Ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasida bolaning maktabdagi va uydagi xulq-atvori, o‘zlashtirishi haqida muntazam axborot almashinuvi yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va hal qilishga yordam beradi.

Birgalikdagi tadbirlar: Maktabda o‘tkaziladigan ota-onalar majlislari, ochiq eshiklar kunlari, sport musobaqalari, bayram tadbirlariga ota-onalarning jalb qilinishi ularning maktab hayoti bilan tanishishiga va tarbiya jarayonida faol ishtirok etishiga imkon beradi.

Psixologning roli: Maktab psixologi sifatida, men To‘raqo‘rg‘on 30-maktabida ota-onalar va o‘qituvchilar o‘rtasida ko‘prik vazifasini o‘tab, ularning hamkorligini mustahkamlashga, umumiy tarbiyaviy strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beraman. "Ota-onalar universiteti" kabi loyihalar orqali ota-onalarning pedagogik va psixologik savodxonligi oshiriladi.

MUHOKAMA VA TAHLILLAR

Maktab hayotining farzand tarbiyasidagi o‘rni shunchaki akademik bilim berishdan iborat emas, balki bolaning shaxsiy, ijtimoiy, emotsional va axloqiy rivojlanishining murakkab va o‘zaro bog‘liq jarayonini o‘z ichiga oladi. To‘raqo‘rg‘on tumani 30-maktabi misolida kuzatilganidek, maktabdagi sog‘lom psixologik muhit, pedagogik jamoaning fidokorona mehnati, intizomli tartib-qoidalar va maktabdan tashqari qiziqarli mashg‘ulotlar bolalarning komil shaxs bo‘lib voyaga yetishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Maktab hayoti bolaga o‘ziga ishonch, mas’uliyat, vatanparvarlik, do‘stlik va o‘zaro yordam kabi fazilatlarni singdiradi, uni jamiyatdagi o‘z o‘rnini topishga o‘rgatadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot xavflari fonida maktabning tarbiyaviy funksiyasini doimiy ravishda yangilab borish, bolalarni tanqidiy fikrlashga va to‘g‘ri qarorlar qabul qilishga o‘rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab faqat ta’lim maskani emas, balki bolaning hayotida muhim iz qoldiradigan, uning kelajagini belgilaydigan tarbiya o‘chog‘idir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab hayoti farzand tarbiyasida beqiyos va ko‘p qirrali o‘rin tutadi. U bolaga nafaqat akademik bilimlarni beradi, balki uni ijtimoiy, emotsional, axloqiy va shaxsiy jihatdan kamolotga yetkazadi. Maktab muhiti, o‘qituvchilarning shaxsiy namunasi, sinf jamoasining ta’siri, tartib-intizom tizimi va maktabdan tashqari tadbirlar bolada mas’uliyat, mustaqillik, hamkorlik, o‘ziga ishonch, vatanparvarlik kabi muhim fazilatlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Oila va maktabning o‘zaro hamkorligi esa bu jarayonning samaradorligini yanada oshiradi va bolaning uyg‘un rivojlanishini ta’minlaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar beriladi:

Maktablarda o‘quvchilarning ijtimoiy va emotsional ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi maxsus dasturlarni, jumladan, psixologik treninglarni kuchaytirish.

O‘qituvchilarning tarbiyaviy mahoratini doimiy oshirib borish maqsadida ularga psixologik-pedagogik seminar-treninglar tashkil etish.

Ota-onalar va maktab o‘rtasidagi axborot almashinuvini muntazam va samarali yo‘lga qo‘yish, ota-onalarni maktab hayotidagi tadbirlarga faol jalb qilish.

Maktabdan tashqari to‘garaklar va sport seksiyalarining doirasini kengaytirish, ularning mazmunini zamonaviy talablarga moslashtirish.

Maktabdagi tartib-intizom qoidalarini bolalarga tushunarli va adolatli tarzda yetkazish hamda ularning ijrosini nazorat qilishda o‘quvchilarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlarini jalb etish.

Ushbu tavsiyalar maktabning tarbiyaviy potensialini maksimal darajada ishga solishga va jamiyatimiz uchun barkamol, intellektual va ma’naviy jihatdan yetuk shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi". – Toshkent: "O‘zbekiston", 2022.
2. G‘oziyev E.G‘. "Pedagogik psixologiya". – Toshkent: "O‘qituvchi", 2008.
3. Karimova V.M. "Barkamol avlod tarbiyasida maktabning o‘rni". – Toshkent: "Ma’naviyat", 2000.
4. Nishonova Z.T. "Maktabda psixologik xizmat". – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2015.
5. Ahmedov B.M. "Ta’lim psixologiyasi". – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2011.